

nak tartja a francia forrást (294 l.). A jóhangzás érdekében — nyelvi szempontból — kifogásolhatók az ilyen alakok: *fölfödözése*, *fölfödözött*, *fölfödözöt*, (204 l.), *fölnött* (311 l. kétszer.) *fölytő* (321, 349 l.), *legfölsőbb* (369 l.), *fölfödözte* (206, 298 l.), *fönsöbbségének* (177 l.) stb. Úgy látszik, szerzőnek tetszettek ezek az ö-ző alakok, legalább ezt mutatja az a körülmény, hogy a feladat-ot is mindig föladat-nak írja. Következetlenségbe csak a perdül használatánál esik (290 l.), de a 366 lapon már ez is így olvasható: *pördülő*. Értelemzavaró sajtóhiba a 179 lapon: folytán h. folyton. Tollhiba a 91 lapon: ha nem volt hiba is e. h. ha nem volt is hiba; ilyenek tekinthető, de már feltűnőbb, hogy Marczibányi helyett következetesen Marczibány-t ír (V. 264, 271 l.).

Ezek a megjegyzések azonban Császár Elemér érdemét nem csökkentik. Derék munkájának folyamatos és emelkedett előadása külön is dicséretet érdemel.

Baros Gyula.

Stein L., Die sociale Frage im Lichte der Philosophie.

Vorlesungen über Socialphilosophie und ihre Geschichte. Zweite verbesserte Auflage. Stuttgart Enke) 1903. 598 lap. Ára 16 márka.

Stein Lajos tudós hazánkfia, a berni tudományegyetemen bölcsélettanár s a külföldnek igen előkelő bölcséleti írója. A műnek első kiadása 791 lapon 1897-ben jelent meg. A második kiadásban tömörebb szerkezettel és összevont előadással van dolgunk. Előadásának élénksége, sőt néha tárezszerű tetszetősége igen nagy olvasó közönséget szereztek a műnek. Előszavában maga említi, hogy már 1899-ben orosz és 1900-ban francia nyelvre is lefordították. Méltó kiegészítője e műnek „An der Wendé des Jahrh.“ és „Der Sinn des Daseins“ cz. kulturbölcséleti rajza.

Negyvenegy előadásban helyezi a sociális kérdést bölcséleti megvilágításba, úgy azonban, hogy a társadalmi eszmék történeti fejlődését s a társadalom jövőendő fejlődése irányát is felöleli. A rengeteg irodalmat csaknem a maga egész teljességében dolgozta fel, s a 2-ik kiadásba a spanyol, hollandi, orosz és magyar sociologiai irodalomra is volt tekintettel. A magyar írók közül névleg megemlíti Pauert, Pulszkyt, Piklert, Bodnárt, Jászt, Tegzét, Révait, Körössyt, Törököt és Schwarzot. A 2-ik kiadást Spencer Herbertnek, a nagy angol bölcselőnek ajánlotta, a kívül különben az evolutio alapfelfogására nézve teljesen egyetért s mindössze az ember egyéni és társas természetének kidomborításában térnek el egymástól.

A sociális kérdés a társadalmi béke problémájával kapcsolatban új meghatározása az emberi együttélés és együttműködés formáinak abból a czélből, hogy a társadalom különböző tagjai lehető

békés egyensúlyba jussanak. Szerző az ú. n. társadalmi optimizmusnak a híve, mely az embertypusnak magasabb physikai, sociologiai, értelmi és vallásos-erkölcsi képzését és emelését célozza. Ez magyarázza meg azt a körülményt, hogy Stein társadalmi bölcsellete egészében és részeiben egységes, tömör, rendszeres és meggyőző, mivel egyszerű szilárd alapokon nyugszik.

A sociális kérdés megvizsgálásánál hármasszempontból indul ki: nevezetesen vizsgálja minden emberi közösségnek eredetét s így szól az I. szakaszban a közösségi és társas életünk ősi alakjairól, azután ismerteti a sociális szervezetek kifejlődésének történetét, vagyis adja a II. szakaszban a társadalmi bölcsélet történetének vázlatát, végül megrajzolja a társadalmi kérdés és a sociologia mai állását, vagyis lerakja a társadalmi bölcsélet rendszerének alapvonalait. Műve 3 szakaszában keresi tehát a sociális kérdés eredetét, ismerteti annak történet-irodalmi fejlődését és fölépíti annak mostani rendszerét. Az egyes történeti mozzanatok, társas intézmények, s írók és rendszerek kritikai méltatása szerző művének egyik legönállóbb és legbecesebb részlete, s a szerzőnek óriási tananyaga feletti teljes történeti és irodalmi tájékozottságáról tesz bizonyosságot. Jól mondja a szerző, hogy a socialismusban „egy új élettartalomért és világnézetért való küzdelemről” van szó, a melylyel a jelenkor bölcséletének is foglalkoznia kell. A bölcsélet feladata, hogy maga is a sociális eszmék tisztázásához hozzájáruljon, a mint hogy a sociologia is, mint önálló tudomány, kiválóan bölcséleti jellegű tudomány. — Műve I. szakaszában a közösségi és társadalmi életnek stabilis (állandó) és labilis (változó) ősalakjait vizsgálja, a mint azok természetes fejlődés útján a családban, a tulajdonban, a társadalmi fokozatokban, majd az államban, a nyelvben, a jogban, a morálban, a művészetben, a bölcsletben és a vallásban kifejezésre jutottak. A társas formák kifejlődésének ismertetésénél Stein az ú. n. psychogenetikum módszert követi, s úgy találja, hogy az egyén és a társadalom közötti viszony ősrégi kérdése mindinkább sociologiai alakot ölt. Az emberi természet társas oldalának kifejlődése folytonosan emelkedőben van. Önállóságunk emelkedésével a gondolkozás saját magunkról lassanként kiterjed a családra, a törzsre, a vidékre és népre, míg végül a sociologiai csúcsig, az emberiségig emelkedik. Társadalmi életünk alakulásának az a fajtörténeti ismétlődése az egyénben minden atavistikus visszaesések daczára kizárólagos emberi sajátosság, mivel az állatoknál társas életi evolúcióról szó sem lehet.

Könyve II. szakaszában „a socialphilosophia vázlatát” adja, a 2-ik kiadásban is túlnagy részletességgel ismertetve a socialis eszmék kifejlődését és irodalmát a legrégebb socialbölcseleti kísérletektől egészen a legújabb időkig. Platontól Marxig és Lassale-ig egyenként ismerteti e mozgalmakat, a melyeknek vonzó, érdekes és

tanúságos fejtegetései akár külön könyvet alkóthattak volna. Az adatok roppant bősége szinte imponál az olvasónak s mély betekintést nyújt a socialis kérdés rendkívül nagy múltjába.

A műnek III. szakasza „a társadalmi böleselet rendszerének alapvonalait ismerteti. Itt egyenként méltatja az egyént, a társadalmat, az államot és a tulajdout, mely utóbbinak socializálás útján „belső ellentmondásait“ is igyekszik eltüntetni. Nem a socialis forradalom, hanem a socialis reform a jelszava, vagyis megbékéltetése a collectivismus és az individualismus ősrégi ellentéteinek. Socializálás alatt pedig érti azt a fejlesztést, a melynél fogva az egyén a társadalmi nagy közösségnek, tehát mint rész az egésznek minél világosabb tudásával telik meg. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az embernek egy új typusa keletkezik, a melyet Stein „socialis embernek“ nevez. Majd a „jog, a vallás, a morál és a nevelés socializálására“ tér át a szerző, a mi a jog- és kulturállam hathatós közreműködése nélkül képzelhetetlen. Közelebbről a jog socializálásának alapelve az legyen: lehető legnagyobb egyéni szabadság nagy gazdasági arányossággal és jogi egyenlőséggel. Socializálnunk kell az egész társas-léggkört, s így magát a vallást is, a hol a keresztyénségnek a Krisztusra s a zsidóságnak Ezsaiásra és Mózesre kell visszamennie. Az isten előtti egyenlőség s a testvériség tekintetében a biblia a világ legdemokratikusabb és legsocialisabb szellemű könyve. Majd a socialis ethikánál az általános jólétet s az összesség lehető legnagyobb boldogulását hangsúlyozza, míg a socializált tudomány és a fejlődés elmélete a leghathatósabb fegyver a socialdemokratia tévtanai ellen. Végül a nevelés socializálására vonatkozólag azt tartja, hogy legyen az módszerénél fogva kísérletes és céljait tekintve socialis.

Egyik legszebb és legönállóbb szakasza az örök békéről és a socialis optimismusról szól. Itt Stein helyesen utal arra, hogy a Schopenhauer-Humboldt-féle pessimismus a gyöngye vagy beteg emberek és társadalmak sajátja, míg az egészséges és erős emberek és társadalmak szabály szerint csaknem kivétel nélkül optimista gondolkodásuak. A fejlődésnek és a haladásnak erő, egészség és a jövő iránti bizalom lévén legfőbb rugói, a társadalmi optimismust feltétlenül jogosult világnézetnek kell vallanunk az egész vonalon. Ennek irányító alapeszméje pedig az ember hatalmának a természet fölött való szakadatlan gyarapodása, a minek következtében az egyén és annak nagy közösségei, a nemzet és emberiség közötti nagy érdekellentétek is lassan megszűnnek. Nagy a valószínűség, s ebben erős meggyőződéssel bízik is a szerző, hogy az emberek a „socialis kiválás“ következtében egyfelől physikailag tökéletesedni, másfelől az egyház, állam, művészet, tudomány és nevelés társas irányú javulása által értelmileg és erkölcsileg emelkedni fognak, s hogy

biológiai és intellectuális-morális evolúciónk együttesen fog végbe-menni. A távolabb jövő nemzedékei magasabb rendű typushoz tartozó szociális emberek lesznek, a minék folyamata feltartóztatlan.

Melegen ajánljuk kiváló hazánkfia testes művét olvasó közönségünk szíves figyelmébe.

—k —s.

KÜLÖNFÉLÉK.

Bocskay szabadságharcza történetéhez.

Épen 300 esztendeje, hogy Bocskay István Magyarország szabadsága megmentése érdekében kardot vont és azt addig hüvelyébe vissza nem tette, míg az 1606-ban megkötött bécsi békében országa és nemzete régi jogait nem biztosította.

E szabadságharcz emlékei reánk nézve most kétszeresen becsek és actualisak. Ezekhez kívánok adalékokkal járúlni.

Bocskay levelezésének egy része a Történelmi Tárból jelent meg Szilágyi Sándor közlésében, s más része újabban a Károlyi Árpád szerkesztésében megjelent Magyar országgyűlési Emlékekben. Leveleinek nagy része a Felvidék levéltáraiban várja a kutatót. Bars vármegye levéltárából jegyeztem ki magam is néhány levelet, melyek a fölkelés történetéhez némi adatokat szolgáltatnak.

Bocskay fegyvereit kezdettől fogva szerenese kísérte. 1604. november havában diadallal vonul be Kassára s az 1605. év első napjaiban már Felső-Magyarország nyugati megyéiben lengenek zászlai. Januarius 14-én kelt levelével felszólítja Bars megyét, sorakozzék zászlaja alá.

A felhívó levél, melyet a megye közgyűlése januárus 29-én tárgyalt, s hiteles másolatát az 1605-iki jegyzőkönyvébe iktatta, így szól:

I.

Stephanus *Botskay* de Kys Maria, dominica miseratione Princeps Transsylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Reverendissimi, Reverendi, Magnifici, Generosi, Egregii